

Cimarrones a Brasil: conferències i testimonis d'una experiència llibertària

Miquel Izard (Universitat de Barcelona)
izard@trivium.gli.ub.es

Resum / Resumen / Abstract

L'article fa una aproximació al concepte de "cimarrón" a partir del debat que tingué lloc a les conferències del Departament d'Història Moderna i Contemporània el 10 de novembre de 2004. / *El artículo elabora una aproximación al concepto de "cimarrón" a partir del debate que tuvo lugar en las conferencias del Departamento d'Història Moderna i Contemporània el 10 de noviembre de 2004.* / *The paper focus on "cimarrons" deriving the 10 november 2004 debat on Departament d'Història Moderna i Contemporània.*

Paraules clau / Palabras clave / Key Words

Aborígens, afroamericans, barbarie, cimarron, civilització. / *Aborígenes, Afroamericanos, barbarie, Cimarron, civilización.* / *Aborigens, afroamericans, barbars, cimarron, civilization.*

Exclosos, refractaris i fonedissos

1. A finals del segle 15 coincidiren -i no fou casual- expansió europea atlàntica que culminà en l'agressió a Amèrica, i inici de la implantació definitiva de la societat excedentària (hi ha qui en diria capitalista), que tingué, entre altres seqüeles, una impactant exclusió ideològica. Castella va ser-ne pionera i expulsà jueus (el mateix 1492), moriscos, gitanos o heterodoxos cristians. Després França o Anglaterra feren igual. Alguns assoliren arribar a Amèrica i fer-se fonedissos en aquell immens continent del qual Occident controlava poca cosa més d'un 15%.

2. Boleslao Lewin evoca la monotonia amb què es repetiren, evidenciant ineficàcia, decrets contra cristians nous, anomenats marranos, quasi tots parlant d'estrangers, els més de Portugal, on hi havia anat molt sefardita. Per la mateixa raó es recelava de tots els lusos. Una reial cèdula de 1603 cita "daños que podrían ocasionar los clérigos portugueses", doncs les Índies estaven curulles "de gentes de esta nación y sospechosos en las cosas de la fe".

El laboratori que foren les Índies

3. Els invasors, per consolidar llur peculiar colonització, convertiren el Nou Continent en un vast camp de concentració, laboratori en què perpetraren impunement violència de tota mena per atènyer els seus propòsits que podríem resumir en dos, robar la màxima quantitat d'or o plata i esclavitzar autòctons, esbrinant, de passada, mecanismes per assolir un major benefici.

4. També iniciaren el llarg procés d'exterminar nacions autosuficients, de caçadors-recolectors, puix evidenciaven llur negativa a acabar sent esclaus. I capturaren a Àfrica milions d'éssers perquè els pocs sobrevivents treballessin forçats en plantacions o mines. Tot plegat degenerà en un aparell repressiu basat en vesània física i ideològica, racisme, mitificació del passat, menyspreu per altres cultures o inèpcia per copsar el funcionament de societats diferents.

5. Canallada infernal, injusta i violenta, que donà respostes de tota mena. Unes potser negatives, la colpadora desgana vital menant a suïcidis col·lectius, abús d'alcohol, infanticidi i, globalment, a una dramàtica caiguda de natalitat. I respostes que diria positives, rebuig de milers de persones: nadius o mestissos hostils a la nova cultura, africans que no volien ser esclaus o blancs refractaris a la moral inquisitorial. Persevero que al llarg del període colonial, i gairebé fins a finals segle 19, Occident controlà una magra part del Nou Continent la qual cosa suposà que les possibilitats de perdre's a l'interior fossin incalculables i generessin noves societats, que podem anomenar cimarrones.

Selves i planes

6. Els fonedissos podien aixoplugar-se a algunes Antilles, per damunt de tot en aquelles que els castellans qualificaven estúpidament d'illes inútils, on caribs barrejant-se amb negres esdevingueren garifunes. Al continent tenien més possibilitats de fer-se escàpols a l'interior i molt fugitiu aïllat era acollit per les nacions aborígens, en les quals tard o d'hora s'integraria. I a colònies esclavistes, Brasil és emblemàtic, on el nombre d'africans era impactant, els que guillaven ho feien en quantitat major i el fenomen podia invertir-se, nous poblaments, amb majoria d'exserfs, acollint persones d'altres ètnies. A les jungles, la frondositat protegia però, a la vegada, isolava dels demés.

7. Altres sorgiren en sabanes que els castellans batejaren Llanos, l'àmbit podia ser hostil pels forasters (perdedor, faltat d'aigua o, a l'invers, inundat, ardu localitzar fruites o caçera) i per això excel·lent santuari pels recalitrants. Trets -extenses pastures o aïllament- suposant que a la vegada hi trobés refugi molt bestiar, també escapat de regions occidentals, essencialment equí i vacú, que retrobant el seu estat natural, la llibertat, proliferaren. Incrementaren la fauna comestible endèmica, ja notable i abundant, i facilitaren a la gent ser de cavalleria, augmentant la mobilitat i disminuint la vulnerabilitat.

8. Més tard, el potencial pecuari significà que els oligarques volguessin comercialitzar-lo i assagessin acuitar els refugiats titllant-los "cuatrerros". Hi havia cimarrones per tota Amèrica i en citaré alguna, però de moltes no en resta ni el record, sobrevisqueren en bona part per això mateix, ésser desconegudes. Planes a l'oest del Mississipi, santuari septentrional, igualment, dels que fugien de Nova Espanya. Costa Atlàntica centroamericana, de Belice a Panamà. Llano al sud de Caracas i a l'est de Bogotà. Conca amazònica. I sud del sud, no controlat fins a finals del 19, on resistiren nacions aborígens, mapuches per citar un cas, i resistents, des dels per tothom coneguts gauchos, als ignorats, morocuchos de les pampes de Cangallo, Perú, cangaceiros de Brasil o huasos de Xile.

Civilització vs barbàrie

9. Ideòlegs d'Occident, de 1492 ençà, citaren el salvatgisme dels nadius la qual cosa hauria justificat esclavitzar-los o exterminar-los. Un il·lustrat, Felix de Azara, deia dels Pampas, "tienen también jefes o caciques, que sin tener el derecho de mandar, de castigar, ni de exigir

cosa alguna, no obstante, son muy respetados por los demás, que ordinariamente adoptan todo lo que les proponen. [...] no cultivan la tierra, ni trabajan, [...] no conocen religión ni culto, ni sumisión, ni leyes, ni obligaciones, ni recompensas, ni castigos, ni instrumentos de música, ni bailes, pero se embriagan con frecuencia [...] muestran mucha ternura por sus hijos, aunque nada les enseñan". I esmenta un fet que oculta la Història Sagrada, si la conquesta dels regnes, Azteca i Tawantisuyu, va realitzar-se en temps rècord, uns tres anys, autosuficients, sense estat, oferiren una imponent resistència que en durà, si més no, quata-cents. Però els cimarrons implicaren una variant específica. Samuel Schneider, en exercici magistral de marxisme de pacotilla, deia, "Parece cierto que [...] el gaucho no tuvo interés alguno en la revolución de Mayo ni en las luchas civiles posteriores. [...] "desinterés" [...] consecuencia del fracaso e incumplimiento de la revolución burguesa [...], de la falta de consubstanciación de los hombres revolucionarios y progresistas de las ciudades con las masas de la campaña [...]. El hecho de que las lánguidas fuerzas de la burguesía no alcanzaran sus objetivos y que, andando poco tiempo, traicionaran su destino histórico, ha sido causa de males tremendos, de marchas a contramano, de frustraciones sin remedio". La camàndula del destí històric engrescà tant a marxistes d'estar per casa com a acadèmics franquistes, Luis Navaro García, parlant dels òpates contrastant d'altres nacions nòmades a la frontera nord de la Nova Espanya al segle 17, diu que, "habrán ganado para sí el haberse sumado a la causa de la civilización occidental a la cual acabarán incorporándose con voz propia y precisa, como corresponde a un pueblo que ha sabido elegir su destino en un momento crucial preñado de graves responsabilidades".

10. Però, tornant enrere, arreu la mateixa beneiteria: citar fracàs burgès en no assolir arrossegar camperols ibèrics o gauchos, sense copsar que això era impossible ja que rurals de la Península o cimarrons de Pampa o Llano eren antagònics del projecte liberal perquè tenien morals alternatives totalment incompatibles.

©XAVIER
ORTEGA